

การพัฒนาแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชน
ในด้านการออมและสินเชื่อ ของสถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองอ่าง*
DEVELOPMENT OF GUIDELINES TO STRENGTHEN THE OPERATIONS OF
COMMUNITY FINANCIAL ORGANIZATIONS IN TERMS OF SAVINGS AND CREDIT OF
BAN NHONG-ANG COMMUNITY FINANCIAL INSTITUTION

วิชิต จรุงสุจริตกุล*, พัชรีย์ สุ่มโธกุล, กรวรรณ สืบสม

Wichit Charungsutjaritkul*, Patcharee Sumethokul, Korawan Seubsom

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

The Graduate School, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: wijittonr@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชน 2) เพื่อพัฒนาแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนในด้านการออมและสินเชื่อ 3) เพื่อประเมินประสิทธิภาพของแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการออมและสินเชื่อ โดยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา ใช้เก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามโดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย จากตัวอย่างสมาชิก จำนวน 263 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ได้แก่ จำนวน ร้อยละ และค่าเฉลี่ย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า องค์กรการเงินชุมชน มีความเข้มแข็งในทุก ๆ ด้าน ทั้ง 5 ด้าน โดยด้านที่มีความเข้มแข็งมากที่สุด คือ ด้านการวางแผน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.31 อยู่ในระดับมาก มีการแผนการระดมเงินฝากและสินเชื่อที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ซึ่งใช้ในการออกแบบนวัตกรรมแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนในด้านการออมและการให้สินเชื่อ โดยได้นวัตกรรมกระบวนการที่เป็นปฏิญญาในการขับเคลื่อน 4 ด้าน ที่เป็นเสาหลักของการขับเคลื่อน องค์กรการเงินชุมชน จากนั้นได้มีการทดลองใช้แนวทางดังกล่าวแล้ว ได้มีผลการประเมินประสิทธิภาพของนวัตกรรม 3 ด้าน คือ ด้านกระบวนการพัฒนา ด้านคุณค่าและประโยชน์ และประสิทธิภาพของนวัตกรรม ผลการประเมินพบว่า ค่าเฉลี่ยได้เท่ากับ 4.67 (ระดับมากที่สุด) ซึ่งถือว่า นวัตกรรมกระบวนการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชนนี้อยู่ในระดับดีมาก และนอกจากนั้นตัวชี้วัดทางการเงินการขององค์กรการเงินชุมชน มีอัตราการเพิ่มขึ้นทุกตัวชี้วัด ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นรากฐานสำคัญที่สร้างความไว้วางใจและความมั่นคงให้กับสถาบันการเงินชุมชน

คำสำคัญ: แนวทาง, ความเข้มแข็ง, องค์กรการเงินชุมชน, การออม, สินเชื่อ

Abstract

This research aims to 1) Study the current status and strength of community financial organizations, 2) Develop guidelines to strengthen the operations of community financial organizations in terms of savings and credit, and 3) Evaluate the effectiveness of guidelines to strengthen savings

and credit using a research and development model. Quantitative data were collected using a questionnaire using a simple random sampling method from a sample of 263 members. Data were analyzed using statistics such as numbers, percentages, and means. Qualitative data were collected using focus group discussions and expert seminars. Data were analyzed using content analysis. The research results found that community financial organizations were strong in all 5 aspects. The strongest aspect was planning, with an average score of 4.31, which was at a high level. There was a plan for mobilizing deposits and credit that could be put into practice, which was used to design an innovative approach to strengthen the operations of community financial organizations in terms of savings and credit. The innovation process was a declaration to drive 4 aspects that are the main pillars of driving community financial organizations. After that, the approach was tested and the efficiency of the innovation was evaluated in 3 aspects: development process, value and benefits, and innovation efficiency. The evaluation results found that: The mean score was 4.67 (highest level), which means that the innovation process for strengthening community financial organizations is at a very good level. In addition, the financial indicators of community financial organizations have increased in every indicator. These factors are all important foundations that create trust and stability for community financial institutions.

Keywords: Guidelines, Strength, Community Financial Organization, Savings, Credit

บทนำ

ความเหลื่อมล้ำเป็นหนึ่งในปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญของไทยและหลายประเทศทั่วโลก สะท้อนจากรายได้ของกลุ่มผู้มีรายได้สูงที่สุดและกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำที่สุดของประเทศมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ในงานศึกษาหลายชิ้น โดยธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank) ชี้ให้เห็นว่า หนึ่งในสาเหตุสำคัญของปัญหาความเหลื่อมล้ำ คือ การไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงิน (Financial Inclusion) ขั้นพื้นฐานทำให้บุคคลหรือครัวเรือนจำนวนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงิน ซึ่งเป็นบริการที่จำเป็น และเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพที่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต อันจะนำไปสู่การลดช่องว่างความยากจน (Poverty Gap) และความเหลื่อมล้ำได้ (ธนาคารพัฒนาเอเชีย, 2563)

รัฐบาลได้พยายามแก้ไขปัญหานี้โดยมีนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการวางรากฐานที่มั่นคงให้แก่ประเทศ โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างศักยภาพของเศรษฐกิจระดับชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 อย่างไรก็ตาม สถานการณ์เศรษฐกิจที่ถดถอยในปัจจุบัน (พ.ศ. 2566 - 2567) ได้ซ้ำเติมปัญหาให้รุนแรงขึ้น ประชาชนกลุ่มฐานรากมีรายได้ลดลง แต่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนในระบบธนาคารได้เนื่องจากขาดหลักทรัพย์ค้ำประกัน องค์กรการเงินชุมชนจึงกลายเป็นที่พึ่งสำคัญในยามวิกฤติ จึงมีนโยบายเร่งด่วน คือ การส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งเงินทุน สนับสนุนสินเชื่อรายย่อย โดยเฉพาะสินเชื่อเพื่อประกอบอาชีพให้แก่ประชาชนผู้มีรายได้น้อย และได้กำหนดนโยบายระยะการบริหารราชการ 4 ปี ของรัฐบาล โดยได้ระบุความสำคัญถึงการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม พัฒนาการของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่กล่าวถึงองค์กรการเงินชุมชน จากสถานการณ์เศรษฐกิจที่ถดถอยในปัจจุบัน ปี พ.ศ. 2566 - 2567 อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP) น้อยกว่าร้อยละ 2 ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ที่เป็นกลุ่มฐานรากตามชุมชนยังมีรายได้ไม่สูงมาก แต่ถูกซ้ำเติมด้วยเศรษฐกิจถดถอย



ในระยะต่อมาหลังจากวิกฤติโควิด ทำให้รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย และยังไม่อาจเข้าถึงระบบธนาคารและสถาบันการเงินได้ ด้วยมีรายได้ไม่แน่นอน รวมถึงขาดหลักทรัพย์ ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงบริการการออม และสินเชื่อได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

สำหรับในจังหวัดนครศรีธรรมราชจากข้อมูลรายงานผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2562 (สำนักงานสถิติจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2563) ครัวเรือนประมาณ 478,749 ครัวเรือน โดยครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในภาคการเกษตร ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 21,464 บาท มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละ 30,904 บาท และมีหนี้สินเฉลี่ย 60,000 บาทต่อครัวเรือน โดยมีข้อมูลที่น่าสนใจในประเด็นหนี้สิน คือ ส่วนใหญ่ครัวเรือนเป็นหนี้ในระบบ โดยครัวเรือนที่มีหนี้ในระบบอย่างเดียวถึงร้อยละ 93.1 โดยส่วนใหญ่เป็นหนี้เพื่อใช้ทำการเกษตร ร้อยละ 15 รองลงมา คือ ใช้ทำธุรกิจ ร้อยละ 14.4 และหนี้อื่น ๆ ทั้งนี้ เป็นหนี้สินจากสินเชื่อขององค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ส่วนหนึ่ง โดยองค์กรการเงินชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งสินเชื่อในพื้นที่ โดยพื้นที่การศึกษาของ “สถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองอ่าง” ซึ่งดำเนินการมากกว่า 30 ปี สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายอย่างชัดเจน ภายใต้ภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน สมาชิกมีความต้องการสินเชื่อเพิ่มสูงขึ้น ถึงร้อยละ 12 เพื่อใช้จ่ายและประกอบชีพตามเศรษฐกิจที่ราคาสินค้าแพงขึ้น ซึ่งได้รับผลกระทบเหมือนกันกับพื้นที่อื่น ๆ แต่หนี้เสียก็มากตามไปด้วยถึงร้อยละ 5 แต่ในทางกลับกันความสามารถในการออมเงินเท่าเดิม ซึ่งการออมถือเป็นฐานทุนที่สำคัญของสถาบันฯ โดยสถานะที่ไม่สมดุลระหว่างความต้องการสินเชื่อที่สูงขึ้นและการออมที่ลดน้อยลงนี้ ถือเป็นช่องว่างของปัญหาที่สำคัญได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อเสถียรภาพทางการเงินของสถาบันการเงินโดยทั่ว ๆ ไป แต่สถาบันการเงินบ้านหนองอ่างได้เล็งเห็นช่องว่างของปัญหาดังกล่าวที่อาจเกิดขึ้น จึงได้ริเริ่มที่จะปรับสมดุลของฐานเงินจากการออมและการให้สินเชื่อ ที่จะร่วมกันสร้างความเข้มแข็งของสถาบันการเงินได้ (สถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองอ่าง, 2565)

จากปัญหาดังกล่าว จึงนำมาสู่ความจำเป็นในการศึกษาเพื่อ “พัฒนาแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการออมและให้สินเชื่อขององค์กรการเงินชุมชน” โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการออมและการให้สินเชื่อให้กลับมามีความเหมาะสมและยั่งยืน การศึกษานี้มุ่งหวังที่จะวางแนวทางการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพบนหลักธรรมาภิบาลและความโปร่งใส ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิก เพื่อให้้องค์กรการเงินชุมชนมีสภาพคล่องและสถานะทางการเงินที่มั่นคง ซึ่งอาจจะมีผลต่อศักยภาพในการเป็นที่พึ่งให้กับสมาชิกในระยะยาวได้ และหากมีแนวทางเสริมสร้างที่จะมาสร้างความเข้มแข็งให้การดำเนินงานได้มากยิ่งขึ้นหรือสามารถขยายผลไปยังองค์กรการเงินอื่น ๆ ได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชน
2. เพื่อพัฒนานวัตกรรมแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนในด้านการออมและสินเชื่อ
3. เพื่อประเมินประสิทธิภาพของแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการออมและสินเชื่อ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นการศึกษาเชิงปริมาณเพื่อทำความเข้าใจสภาพปัจจุบันของสถาบันฯ โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิก จำนวน 263 คน (Yamane, T., 1973) ซึ่งคำนวณจากประชากร คือ สมาชิกของสถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองอ่าง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งหมด 820 คน และใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิโดยมีค่า IOC

มากกว่า 0.50 ทุกข้อ และมีค่าความเชื่อมั่นสูงถึง 0.95 จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และแปรผลตามมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มากปานกลาง น้อย และ น้อยที่สุด (บุญชม ศรีสะอาด, 2560)

ระยะที่ 2 มุ่งเน้นการพัฒนาแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งในด้านการออมและการให้สินเชื่อ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การเก็บตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงตามแนวคิดของ ชาย โพธิ์สิตา เริ่มจากการจัดทำร่างแนวทางฯ แล้วนำไปผ่านกระบวนการสนทนากลุ่มย่อยกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 16 คน เพื่อยกร่างและปรับปรุงแนวทาง นอกจากนี้ ยังมีการจัดสัมมนาเชิงผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ซึ่งประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านองค์กรการเงินชุมชน นวัตกรรม และการเงิน เพื่อออกแบบและตรวจสอบแนวทางฯ ให้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) เพื่อให้ได้แนวทางที่น่าเชื่อถือและมีประสิทธิภาพ (ชาย โพธิ์สิตา, 2566)

ระยะที่ 3 เป็นขั้นตอนการทดลองใช้และประเมินประสิทธิภาพของแนวทางหรือนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้น ณ สถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองอ่าง โดยมีการใช้แบบประเมินผลตามตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ เพื่อวัดผลความสำเร็จของการดำเนินงาน สำหรับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ได้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกจากกลุ่มบุคคลสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง จำนวน 3 คน ได้แก่ นักวิชาการ ผู้บริหาร กรรมการ ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและตรงประเด็นสำหรับการพัฒนาแนวทางฯ ให้ตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลในระยะที่ 3 นี้ ใช้เครื่องมือเป็นแบบประเมินนวัตกรรมแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการออมและการให้สินเชื่อขององค์กรการเงินชุมชน ที่ได้มีการวิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยหาค่าความสอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการจะวัดเป็นรายข้อรวมจำนวนข้อ 19 ข้อ โดยข้อคำถามทั้ง 19 ข้อ ได้ค่า IOC มากกว่า 0.80 ทุกข้อ จึงใช้ในการประเมินนวัตกรรมต่อไปได้นำไปประเมินนวัตกรรม โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินนั้นใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัย

1.ผลการการศึกษาในระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชน

จากผลการศึกษา สถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองอ่างมีประวัติความเป็นมาที่สะท้อนถึงความร่วมมือของคนในชุมชนอย่างแท้จริง โดยเริ่มต้นจากการเป็นกลุ่มออมทรัพย์เล็ก ๆ ในปี พ.ศ. 2538 และได้เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องผ่านการสนับสนุนจากชุมชน จนกระทั่งได้จดทะเบียนเป็นสถาบันการเงินประชาชนตามกฎหมายในปี พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นการยืนยันได้ถึงความน่าเชื่อถือและความมั่นคง วัตถุประสงค์หลักของสถาบันฯ คือ การส่งเสริมการออม เป็นแหล่งเงินทุนประกอบอาชีพ และสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างยั่งยืน โดยให้บริการที่หลากหลายทั้งการรับฝากเงิน บริการเงินกู้ และการจัดสวัสดิการต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมีจุดเด่น คือ การส่งเสริมให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้การทำงาน เพื่อเตรียมความพร้อมในการสืบทอดงานของสถาบันฯ ในอนาคต และสำหรับการสำรวจข้อมูลทั่วไป มีดังนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	ความถี่ (n = 263)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	47	17.87
หญิง	216	82.13
รวม	263	100.00



ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	ความถี่ (n = 263)	ร้อยละ
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	217	82.51
ปริญญาตรี	27	10.27
สูงกว่าปริญญาตรี	19	7.22
รวม	263	100.00
อาชีพ		
ผู้ใช้แรงงาน/ลูกจ้าง	35	13.31
ข้าราชการ	6	2.28
เกษตรกร	145	55.13
ค้าขาย/นักธุรกิจ	28	10.65
นักเรียน/นักศึกษา	1	0.38
พนักงานบริษัท	4	1.52
ว่างงาน	20	7.60
อื่น ๆ	24	9.13
รวม	263	100.00
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน		
น้อยกว่า 10,000 บาท	105	39.92
10,001 - 20,000 บาท	81	30.80
20,001 - 30,000 บาท	42	15.97
30,001 - 40,000 บาท	20	7.60
40,001 - 50,000 บาท	6	2.28
50,000 บาทขึ้นไป	9	3.42
รวม	263	100.00
มีการออมเงินกับองค์การการเงินชุมชน		
ไม่มี	44	16.73
มี	219	83.27
รวม	263	100.00
ลักษณะการออมเงิน		
รายเดือน	251	95.44
รายปี	12	4.56
รวม	263	100.00
มีการกู้เงินกับองค์การการเงินชุมชน		
ไม่มี	101	38.40
มี	162	61.60
รวม	263	100.00
วัตถุประสงค์การกู้เงิน		
ประกอบอาชีพ	103	61.31
ที่อยู่อาศัย	37	22.02
การอุปโภคบริโภค	14	8.33
ยานพาหนะ	2	1.19
ค่ารักษาพยาบาล	6	3.57
อื่น ๆ	6	3.57
รวม	168	100.00

จากตารางที่ 1 สำหรับผลการศึกษาข้อมูลทั่วไป จากการสำรวจสมาชิก จำนวน 263 คน พบว่า ลักษณะทางประชากรและบทบาทที่สำคัญของสถาบันฯ ได้อย่างชัดเจน โดยพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 82.13) มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี (ร้อยละ 82.51) และประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก (ร้อยละ 55.13) ข้อมูลจากการสำรวจชี้ให้เห็นว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า 10,000 บาท แต่ถึงกระนั้นสมาชิก ถึงร้อยละ 83.27 มีการออมเงินกับสถาบันฯ อย่างต่อเนื่อง และร้อยละ 61.60 ใช้บริการสินเชื่อโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อนำไปใช้ประกอบอาชีพ (ร้อยละ 61.31) ข้อมูลเหล่านี้ยืนยันได้ว่าสถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองอ่าง เป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญและเป็นที่พักทางการเงินหลักของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการจ่ายเงินที่ตรงเวลา และความน่าเชื่อถือของสถาบันฯ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความมั่นคงและความไว้วางใจให้กับสมาชิก

ตารางที่ 2 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการของสถาบันการเงินชุมชน

ความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความคิดเห็น
ด้านการวางแผน	4.31		
1. สถาบันการเงินชุมชนมีการจัดทำแผนการดำเนินงานทั้งระยะสั้น ระยะยาว เช่น การวางแผนการระดมเงินฝากหรือการติดตามหนี้	4.32	0.635	มาก
2. มีแผนการระดมเงินฝากและสินเชื่อที่วางไว้สามารถดำเนินงานได้ตามแผนและหากมีปัญหาเกิดขึ้นสามารถแก้ไขได้	4.37	0.596	มาก
3. การบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชนด้านเงินฝาก ด้านสินเชื่อได้ยึดถือระเบียบ ข้อบังคับ วัตถุประสงค์ เป็นหลักในการปฏิบัติ	4.35	0.605	มาก
4. คณะกรรมการและสมาชิกมีส่วนร่วมช่วยในการวางแผน การออม สินเชื่อ โดยการกำหนดวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมาย การดำเนินงานของสถาบันการเงินชุมชน	4.19	0.667	มาก
ด้านการจัดองค์กร	4.27		
5. สถาบันการเงินชุมชนมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานด้านการออม สินเชื่อ ของคณะกรรมการมีความชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษรและเหมาะสม	4.36	0.631	มาก
6. สถาบันการเงินชุมชนมีวิธีการคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนให้ทำหน้าที่ด้านเงินฝากหรือด้านสินเชื่อเหมาะสม	4.32	0.603	มาก
7. สถาบันการเงินชุมชนมีการประชาสัมพันธ์ให้สมาชิก/ชุมชนในพื้นที่ทราบและเข้าใจถึง กิจกรรมด้านเงินออม ด้านสินเชื่อ ที่จะดำเนินการอย่างทั่วถึง	4.29	0.681	มาก
8. คณะกรรมการได้ทำการกระตุ้นให้สมาชิก เข้าใจวัตถุประสงค์ในการระดมเงินออม และการเร่งชำระหนี้ให้ตรงตามเงื่อนไขของสถาบันการเงินชุมชน	4.27	0.664	มาก
9. คณะกรรมการได้ทำการกระตุ้นให้สมาชิก เข้าใจในระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องทั้งด้านการออม และด้านสินเชื่อ	4.14	0.680	มาก
ด้านการควบคุมและตรวจสอบ	4.28		
10. สถาบันการเงินชุมชนมีการควบคุม ตรวจสอบ การฝากเงินและการใช้สินเชื่อ ของสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ	4.24	0.611	มาก
11. คณะกรรมการได้จัดทำบัญชีและรายงานผลการดำเนินงานของสถาบันการเงินชุมชนให้สมาชิก ทราบอย่างสม่ำเสมอ ทั้งด้านยอดเงินฝากและยอดสินเชื่อคงเหลือ	4.37	0.609	มาก
12. ผู้ตรวจสอบทั้งภายในและภายนอก ได้ดำเนินการตรวจสอบ ควบคุม การดำเนินงาน ทั้งด้านเงินฝาก และด้านสินเชื่อ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ	4.21	0.701	มาก



ตารางที่ 2 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการของสถาบันการเงินชุมชน (ต่อ)

ความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความคิดเห็น
ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	4.19		
13. สมาชิกมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานตามแผนของสถาบันฯ เช่น มีการฝากเงินออม อย่างสม่ำเสมอ	4.29	0.681	มาก
14. สมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการดำเนินงาน ด้านเงินออม ด้านสินเชื่อ อย่างสม่ำเสมอ	4.15	0.618	มาก
15. สถาบันการเงินชุมชนได้เปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมจัดทำระเบียบข้อบังคับสถาบันการเงินชุมชน	4.17	0.719	มาก
16. สมาชิกได้เข้าร่วมการประชุมอย่างสม่ำเสมอและรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับด้านรายงานการเงิน	4.17	0.758	มาก

ผลการศึกษาความเข้มแข็งจากตารางที่ 2 ผลการประเมินความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการ พบว่าสมาชิกมีความคิดเห็นในระดับมากต่อความเข้มแข็งในทุกด้าน โดยด้านที่มีความเข้มแข็งสูงสุด คือ ด้านการวางแผน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.31) ซึ่งสะท้อนจากการมีแผนระดมเงินฝากและสินเชื่อที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและแก้ไขตามสถานการณ์ได้ รองลงมา คือ ด้านการควบคุมและตรวจสอบ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28) ที่มีความโปร่งใสในการจัดทำบัญชีและรายงานผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ ด้านการจัดองค์กร (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.27) ที่มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของคณะกรรมการอย่างชัดเจน และสุดท้ายด้านการมีส่วนร่วมก็มีความเข้มแข็งในระดับสูงเช่นกัน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20) โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นรากฐานสำคัญที่สร้างความไว้วางใจและความมั่นคงให้กับสถาบันฯ ตลอดมา

2. ผลการการศึกษาในระยะที่ 2 พัฒนาแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนในด้านการออมและสินเชื่อ

ผลการวิจัยจากการสนทนากลุ่ม: การบริหารจัดการและรูปแบบการดำเนินงานนั้นสถาบันฯ มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาระบบบริหารจัดการโดยความร่วมมือของทุกฝ่าย เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและพัฒนาอย่างยั่งยืน รูปแบบการดำเนินงานของสถาบันฯ ได้แบ่งออกเป็นคณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการดำเนินงาน โดยคณะกรรมการบริหารทำหน้าที่กำหนดนโยบายและกำกับดูแล ส่วนคณะกรรมการดำเนินงานแบ่งเป็นฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายสินเชื่อ ฝ่ายสะสมทรัพย์ ฝ่ายธุรการ ฝ่ายการเงินและบัญชี ฝ่ายสวัสดิการ ฝ่ายตรวจสอบ และฝ่ายรักษาความสะอาด ซึ่งแต่ละฝ่ายมีหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน นอกจากนี้ สถาบันฯ ยังให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเยาวชน โดยมีโครงการเยาวชนต้นกล้าสถาบันฯ เพื่อฝึกฝนและเตรียมความพร้อมให้กับเยาวชนในการสืบทอดงานของสถาบันฯ ในอนาคต การดำเนินงานของสถาบันฯ เน้นความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และให้ความสำคัญกับการสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิก

ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ: การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจัดขึ้นเพื่อระดมความคิดเห็น และออกแบบแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันฯ โดยมีผู้เชี่ยวชาญด้านองค์กรการเงินชุมชน นวัตกรรม และการเงินและบัญชี จำนวน 5 คน ผลจากการสัมภาษณ์ ได้แนวทางในการพัฒนานวัตกรรม โดยเน้นการสร้าง ความเข้มแข็งใน 4 ด้านหลัก คือ 1) การสร้างฐานเงินจากการออม 2) การส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง 3) การบริหารจัดการเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และ 4) การเชื่อมโยงเครือข่าย ซึ่งแนวทางเหล่านี้นำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมที่เรียกว่า “ปฏิญญา The White House สถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองอ่าง องค์กรสีขาว” นวัตกรรมนี้เป็นนวัตกรรม กระบวนการที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันฯ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ 1) การออมเป็นฐานเงิน 2) สินเชื่อที่มีคุณภาพ 3) การบริหารแบบมีส่วนร่วม และ 4) การกำกับดูแลอย่างมีธรรมาภิบาล



ภาพที่ 1 นวัตกรรม The White House สถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองอ่าง องค์กรสีขา

จากภาพที่ 1 มีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) การสร้างฐานเงินออม โดยเน้นการออมในครัวเรือน ขยายสมาชิกออมให้ทั่วถึง 2) การปล่อยสินเชื่ออย่างมีเป้าหมาย ให้อยู่มีเพื่ออาชีพ มีรายได้และความสามารถชำระคืนได้ 3) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้คนในชุมชนร่วมเป็นคณะกรรมการ มีค่าตอบแทน 4) เครือข่ายและการตรวจสอบ โดยมีการทำงานร่วมกับภายนอก เชื่อมโยงสู่ชุมชนอื่น และสร้างภาพลักษณ์โปร่งใส ซึ่งแนวทางนี้สรุปเป็นแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองอ่าง มุ่งเน้นการสร้าง ความเข้มแข็งจากภายใน โดยส่งเสริมการออม การให้สินเชื่ออย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการที่ดี และการสร้างเครือข่าย นวัตกรรมที่ได้เป็นนวัตกรรมกระบวนการ คือ “ปฏิกูญา The White House สถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองอ่าง องค์กรสีขา” เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนแนวทางดังกล่าว โดยมุ่งเน้นการสร้าง ความโปร่งใส ความน่าเชื่อถือ และการมีส่วนร่วมของสมาชิก เพื่อให้สถาบันฯ สามารถเติบโตอย่างยั่งยืน และเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

3. ผลการศึกษาในระยะที่ 3 ประเมินประสิทธิภาพของแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการออมและสินเชื่อ

ในระยะที่ 3 นี้ เป็นการนำนวัตกรรมที่ได้จากระยะที่ 2 ไปทดลองใช้จริงกับสถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองอ่าง เป็นระยะเวลา 1 ปี (30 กันยายน 2566 - 30 ตุลาคม 2567) และมีการประเมินประสิทธิภาพนวัตกรรม โดยผลการประเมินมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.67 (ระดับมากที่สุด) ส่วนผลการประเมินตัวชี้วัดที่ส่งผลเชิงบวกต่อผลประกอบการ โดยตัวชี้วัดของการประกอบการ ดังนี้ 1) จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.06 2) ยอดเงินสมาชิกสะสมเพิ่มขึ้น ร้อยละ 10.80 3) ยอดเงินสมาชิกฝากพิเศษเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.16 4) ยอดเงินกู้สมาชิก เพิ่มขึ้นร้อยละ 2.17 5) รายได้ จากดอกเบี้ยรับ เพิ่มขึ้นร้อยละ 6.89 6) รายรับรวม เพิ่มขึ้นร้อยละ 4.02 และ 7) หนี้เสีย (NPL) ลดลงร้อยละ 20



สรุปผลการประเมินดังกล่าว พบว่า นวัตกรรมส่งผลเชิงบวกต่อผลประกอบการการใช้ตัวชี้วัด ที่ได้จากผลการวิจัยในระยะที่ 2 ได้แก่ 1) การออมเป็นฐานเงิน 2) สินเชื่อที่มีคุณภาพ 3) การบริหารแบบมีส่วนร่วม และ 4) การกำกับดูแลอย่างมีธรรมาภิบาล ตามหลักการ 4 ด้าน ของนวัตกรรมในช่วงต้น สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของนวัตกรรมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการออมและการให้สินเชื่อ

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายได้ ดังนี้

1. ศึกษาสภาพปัจจุบัน และความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชนจากการศึกษาในครั้งนี้เป็นกลุ่มองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมโดยมีเครื่องมือด้านการเงินเป็นหลัก เพื่อให้บริการแก่ประชาชนในบริเวณชุมชนเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน โดยเน้นให้ความสำคัญกับประชาชนฐานรากให้สามารถเข้าถึงบริการทางการเงิน ทั้งด้านการออม ด้านสินเชื่อ ด้านสวัสดิการ เป็นต้น ซึ่งเป็นไปตามหลักการของการเงินชุมชนของงานวิจัยนี้ที่องค์กรการเงินมีบทบาทสำคัญในการเป็นกลไกให้บริการทางการเงินแก่ประชาชนในระดับฐานราก ทั้งในด้านการออม สินเชื่อ และสวัสดิการ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของการเงินชุมชนตามนิยามของ (วารณี วิชัยศิริ และคณะ, 2561) ที่เน้นการบริหารจัดการเงินอย่างมีประสิทธิภาพในระดับครัวเรือน และการเป็นที่พึ่งพาของคนในชุมชน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยสู่ความสำเร็จของสถาบันการเงินชุมชน ที่พบว่า ปัจจัยสำคัญ 7 ประการ เช่น การวางแผน การสื่อสาร และภาวะผู้นำ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และนำไปสู่แนวปฏิบัติที่เน้นความซื่อสัตย์ สุจริตของคณะกรรมการ และการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของร่วมกันในหมู่สมาชิก (พระปัญญาพัฒน์ แสงวงศ์ดี และกฤตวรรณ สาหร่าย, 2565) ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้มแข็งขององค์กรจากทุนทางสังคมของชุมชนเอง และสำหรับบทบาทขององค์กรการเงินชุมชนในงานวิจัยนี้ยังมีความสอดคล้องกับการศึกษาในต่างประเทศ ที่พบว่า องค์กรการเงินชุมชนมีส่วนช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต บรรเทาความยากจน และส่งเสริมความรู้ทางการเงินให้แก่คนในชุมชน (Putri, S. R. et al. , 2025) โดยช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกิจกรรมการออมและสินเชื่อได้ ซึ่งนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของรายได้และการออมอย่างมีนัยสำคัญ

2. นวัตกรรมแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนในด้านการออมและสินเชื่อ จากการวิจัยนี้นวัตกรรมมีองค์ประกอบสำคัญ ที่พบว่า ความน่าเชื่อถือของประธานและของคณะกรรมการ ต้องมีความโปร่งใสซื่อสัตย์ของคณะกรรมการ รวมถึงการกำกับดูแลอย่างมีธรรมาภิบาลระบบการตรวจสอบที่โปร่งใส สอดคล้องกับการศึกษาของสุรัช กังวล และพหล ศักดิ์กะทัศน์ ที่ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรทางการเงินชุมชนในด้านการออมและการเข้าถึงแหล่งทุนที่เป็นธรรม (สุรัช กังวล และพหล ศักดิ์กะทัศน์, 2560) โดยงานวิจัยพบว่า การบริหารจัดการที่ดี คณะกรรมการได้รับความไว้วางใจจากสมาชิก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนอย่างยั่งยืนได้ ส่วนความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการที่เกี่ยวกับการออมและการให้สินเชื่อ

3. ในการประเมินประสิทธิภาพของแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการออมและสินเชื่อและตัวชี้วัดที่ใช้ในการประเมินผลของงานวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับหลักการของธนาคารออมสิน (ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจธุรกิจ และเศรษฐกิจฐานราก ธนาคารออมสิน, 2561) ที่ได้รับบุถึงดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการ เช่น การประชุมคณะกรรมการอย่างสม่ำเสมอ และความโปร่งใสในการตรวจสอบบัญชี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิก รวมถึงมีตัวชี้วัดระบบการส่งเสริมการออมในกลุ่มเด็กและเยาวชน รวมถึงการจัดสรรทุนการศึกษา และกิจกรรมสาธารณประโยชน์ที่สอดคล้องกับตัวชี้วัดขององค์กรการเงินในต่างประเทศ แต่ยังไม่ค่อยพบเห็นในบริบทของประเทศไทยมากนัก

อย่างไรก็ตามในงานวิจัยนี้มีข้อแตกต่างที่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยต่าง ๆ ในข้างต้น คือ การศึกษาวิจัยนี้ไม่ได้เน้นการจัดสรรสวัสดิการคืนสู่สมาชิก ด้วยเหตุผลผู้วิจัยมุ่งเน้นความเข้มแข็งและประสิทธิภาพด้านการเงินจากทุนของฐานเงินออม นำไปสร้างรายได้จากการปล่อยสินเชื่อ เกิดเป็นผลกำไรแล้วจัดสรรเป็นเงินปันผลก่อนจัดสรรเป็นสวัสดิการ ซึ่งงานวิจัยองค์การการเงินชุมชนอื่น ๆ นั้นมักมีมุ่งเน้นการศึกษาการจัดสรรสวัสดิการให้แก่สมาชิกด้วย

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลจากการวิจัยนี้ พบว่า องค์ประกอบสำคัญของแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์การการเงินชุมชน ได้แก่ ความน่าเชื่อถือของประธานและของคณะกรรมการ ต้องมีความโปร่งใสซื่อสัตย์ของคณะกรรมการ รวมถึงการกำกับดูแลอย่างมีธรรมาภิบาลระบบการตรวจสอบที่โปร่งใส จากงานวิจัยนี้ใช้ในการยกระดับการบริหารจัดการด้านการออมและการให้สินเชื่อขององค์การการเงินชุมชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับองค์การการเงินชุมชนอื่น ๆ ได้ ซึ่งจะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจฐานราก โดยมีหัวใจสำคัญของการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์การการเงินชุมชนนั้นขึ้นอยู่กับความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือในการบริหารงาน ซึ่งผู้ที่มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อน คือ ประธาน และคณะกรรมการ ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับการเพิ่มศักยภาพของบุคลากรกลุ่มนี้ โดยเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการสร้างความรู้ความเข้าใจในประเด็นสำคัญต่าง ๆ เช่น หลักการทางการเงิน การออม การสร้างภูมิคุ้มกันด้านสินเชื่อ และแนวทางการแก้ไขหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใสจะทำให้สมาชิกเกิดความเชื่อมั่นและเข้ามามีส่วนร่วมกับองค์กรมากยิ่งขึ้นจะนำไปสู่ความเข้มแข็งและความยั่งยืนในที่สุด สำหรับข้อเสนอแนะจากการวิจัยเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระดับครัวเรือนทุกคนในชุมชนจำเป็นต้องมีความรู้ทางการเงินส่วนบุคคลที่ลึกซึ้งกว่าแค่การทำบัญชีรายรับรายจ่าย แต่ต้องครอบคลุมถึงการวางแผนการเงิน การออมเพื่อต่อยอด และการลงทุนสร้างอาชีพ ซึ่งหน่วยงานภาครัฐและนักวิชาการควรเข้ามาช่วยหนุนเสริมองค์ความรู้เหล่านี้ผ่านองค์การการเงินชุมชน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการออม การลงทุน และการบริหารความเสี่ยงทางการเงินอย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจจะส่งผลดีต่อการช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนของคนในชุมชนต่อไปได้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โพธิ์สีดา. (2566). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ธนาคารพัฒนาเอเชีย. (2563). สถาบันการเงินรายย่อยช่วยให้ครัวเรือนและธุรกิจที่ยากจนอยู่รอดและเติบโตได้อย่างไร: 6. เรียกใช้เมื่อ 25 มีนาคม 2566 จาก <https://shorturl.asia/sxm4Z>
- บุญชม ศรีสะอาด. (2560). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- พระปยุตฺถาพัฒน์ แสงวงศ์ดี และกฤตวรรณ สาหร่าย. (2565). ปัจจัยสู่ความสำเร็จสถาบันการเงินชุมชนบ้านดอน ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอฟาง จังหวัดเชียงใหม่ และสถาบันการเงินชุมชนบ้านแม่ใจใต้ ตำบลเวียง อำเภอฟาง จังหวัดเชียงใหม่. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 7(1), 177-193.
- วารณี วิชัยศิริ และคณะ. (2561). แนวทางการบริหารจัดการการเงินชุมชน โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบ้านสันป่าส้าน หมู่ที่ 12 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอกุกามยาว จังหวัดพะเยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจธุรกิจและเศรษฐกิจฐานราก ธนาคารออมสิน. (2561). ดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งขององค์การการเงินชุมชน. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2566 จาก <https://shorturl.asia/IJhec>



- สถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองอ่าง. (2565). รายงานกิจการประจำปี 2565. อำเภอกันสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. เรียกใช้เมื่อ 18 มกราคม 2566 จาก <https://shorturl.asia/bl7kC>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). ปฏิรูปสังคมเน้นส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง สร้างฐานประเทศมั่นคงยั่งยืน. เรียกใช้เมื่อ 20 ตุลาคม 2565 จาก <https://shorturl.asia/4ZP6l>
- สำนักงานสถิติจังหวัดนครศรีธรรมราช. (2563). รายงานผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2562. เรียกใช้เมื่อ 20 ตุลาคม 2565 จาก <https://shorturl.asia/rYU2v>
- สุรัชย์ กังวล และพหล ศักดิ์คะทศน์. (2560). รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรทางการเงินชุมชนในด้านการออมและการเข้าถึงแหล่งทุนที่เป็นธรรม. เรียกใช้เมื่อ 17 มกราคม 2566 จาก <https://shorturl.asia/Gl094>
- Putri, S. R. et al. (2025). The Role of Microfinance Institutions in Community Economic Empowerment: Perspectives of Actors and Customers. *International Journal of Education, Social Studies, and Management*, 4(3), 1310-1317.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: an introductory analysis*. (7th ed.). New York: Harper & Row.